

YTTRANDE
2021-03-17 Dnr: KU-2020/01900

Kulturdepartementet
Ku.remissvar@regeringskansliet.se

Finlandsinstitutets remissvar till

”Handlingsprogram för bevarande av de nationella minoritetsspråken finska, jiddisch, meänkieli och romska”

Kulturdepartementet har erbjudit Finlandsinstitutet möjligheten att lämna synpunkter på rubricerad rapport från *Institutets för språk och Folkminne (ISOF)*. Finlandsinstitutet, som är en i Sverige grundad och registrerad stiftelse, är den viktigaste nationella kulturinstitutionen för det största av de fem minoritetsspråken, finskan. Institutet har valt att ge allmänna synpunkter om behovet av ett handlingsprogram samt specifika reaktioner på de föreslagna åtgärderna inom kulturområdet.

Sammanfattning

Finlandsinstitutet uppskattar den höga ambitionsnivå som Isosof ger uttryck för i sitt förslag till handlingsprogram och vi anser, i likhet med Isosof, att kraftfulla åtgärder nu behöver genomföras skyndsamt. Åtgärderna behöver utgå från minoriteternas egna behov och önskemål, betona långsiktighet och samtidigt bidra till att minoriteternas egna institutioner stärks. Ett exempel på detta är förslaget att ge Finlandsinstitutet ett permanent uppdrag att distribuera finsk film i Sverige. Institutet bidrar också gärna med kompetens och förankring till en digitalisering av stödet till de nationella minoriteterna.

Allmänna synpunkter:

Finlandsinstitutet delar helt den uppfattning som Isosof för fram i handlingsprogrammet om att situationen för de fem nationella minoritetsspråken är mycket bekymmersam och att snabba åtgärder är nödvändiga för att trygga språkens överlevnad i Sverige. Framför allt gäller det att med kraftfulla, långsiktiga och välriktade insatser försöka hejda den språkbytesprocess som tyvärr tilltar i hastighet.

I grund och botten handlar det om Sveriges vilja och förmåga att leva upp till de internationella konventioner till skydd för de nationella minoritetsspråken, som landet anslutit sig till, och om att leva upp till den lagar som riksdagen i bred enighet har stiftat. Det senaste exemplet är FN:s barnkonvention, som blev svensk lag i januari 2020, enligt vilken ”barn som tillhör etniska, religiösa eller språkliga minoriteter har rätt till sitt språk, sin kultur och sin religion”.

Europarådets uppföljningskommission för de nationella minoritetsspråken har vid upprepade tillfällen påtalat väsentliga brister i Sveriges sätt att leva upp till de internationella konventionerna, framför allt när det gäller undervisning på eller i minoritetsspråken. Barnkonventionen riskerar att bli ett nytt

exempel på ett åtagande som Sverige inte kan eller vill leva upp till. Sveriges rykte som ett land som respekterar de mänskliga rättigheterna kan med fog ifrågasättas.

En stor del av ansvaret för att förverkliga minoritetspolitiken vilar idag på kommunerna, som på den kommunala självstyrelsen i praktiken har en omfattande tolkningsrätt när det gäller implementeringen. Skillnaden mellan hur olika kommuner prioriterar minoritetsspråken är omfattande. Finlandsinstitutet samarbetar med ett stort antal kommuner inom det finska förvaltningsområdet och vår uppfattning baserar sig främst på egna erfarenheter. Vår slutsats är därför att det behövs en tydligare statlig styrning för att nå målen inom minoritetspolitiken.

Minoritetspolitiken, i synnerhet kultursatsningarna, bör präglas av långsiktighet och stabilitet istället för satsningar på kortsiktiga, ofta underfinansierade projekt, som bara har tillfällig verkan. Att föra ett språk vidare till nya generationer är ett tålmodigt arbete som kräver långsiktighet.

I handlingsprogrammet pekar Isof också på den bristfälliga kunskapsnivån bland politiker och tjänstemän på alla tre förvaltningsnivåerna. Det är därför av största betydelse att man genom minoritetspolitiken stärker de nationella minoriteternas egna institutioner, som därmed kan bidra och hjälpa exempelvis kommunerna med fortbildning av den egna personalen och med innehåll vid kultursatsningar. De nationella resursbiblioteken, som regeringen beslöt om i december 2020 är ett bra exempel på nationella kulturinstitutioner och beslutet bör följas av flera, liknande. Satsningen på biblioteken är också den dock tidsbegränsad - till tre år. Inte heller denna satsning, hur välkommen den än är, skickar signalen att Sverige bedriver en långsiktig minoritetspolitik.

Den sverigefinska minoriteten och dess behov

När minoritetslagen trädde kraft 2010 bestod det finska förvaltningsområdet av 23 kommuner. Sedan dess har många anslutit sig frivilligt och antalet uppgår idag till 66. I många av dessa kommuner har besluten fattats efter initiativ från den sverigefinska minoriteten själv. I många fall har det handlat om föräldrar som haft en önskan att föra språket vidare till sina barn. Detta engagemang hos minoriteten är sannolikt det mest konkreta och mest positiva resultatet av den svenska minoritetspolitiken.

Barnfamiljerna behöver dock stöd och hjälp för att hitta inspiration och stimulans i sin strävan att föra språket vidare. Det handlar om litteratur, musik, film och scenkonst för att stimulera till språkinläring och eget skapande. Framväxten av egen sverigefinsk barn- och ungdomskultur måste stimuleras och stödjas, men samtidigt måste minoriteten också få språkliga och kulturella impulser från Finland, om finskan ska kunna överleva och utvecklas som ett kulturspråk i Sverige.

Den generation arbetskraftsinvandrare, som kom till Sverige på 1960- och 70-talet, är också en viktig resurs om språket ska leva vidare. Deras berättelser, skrivna eller muntliga, är ovärderliga tillgångar när det gäller att motivera språkinläring, inte minst därför att denna generation ofta har de starkaste och mest genuina kunskaperna i språket. Det är därför av största vikt att deras språkkänsla hålls vid liv. I takt med att besöken till Finland blivit mera sällsynta, är ett rikt kulturutbud av filmer, teater och litteratur nödvändigt. För många är de filmer som Finlandsinstitutet distribuerar den enda kontakten de numera har med finskan, såsom talas i landet idag. Fungerade biblioteksservice på det egna språket är också av största vikt. Det handlar inte enbart om att biblioteken ska ha ett rikt utbud av media. Det måste också finnas personal som kan ge råd och lästips. Det har inte minst vår telefonrådgivning under pandemin visat.

Nedan följer kommentarer till handlingsprogrammets konkreta förslag.

Kapitel 1 Ökad medvetenhet och kunskap om minoriteterna och minoritetsspråken

Finlandsinstitutet delar Isof:s bedömning att kunskaperna om minoritetspolitiken inte märkbart har förbättrats sedan lagen om nationella minoriteter trädde i kraft för 11 år sedan. Många myndigheter anser fortfarande att de inte berörs av minoritetspolitiken. Detta är åtminstone delvis en följd av att insatserna till stor del är projektbaserade och tidsbegränsade och att många av de kommunala samordnarna fortfarande har tidsbegränsade anställningsavtal. Detta ger intryck av kortsiktighet och medverkar inte till att myndigheter vill binda sig för långsiktiga åtaganden.

Finlandsinstitutet stödjer därför tanken på en informationsportal, som bör administreras av den statliga myndighet som får ansvaret för uppföljningen av minoritetspolitiken, sannolikt Isof.

Kapitel 2 De nationella minoritetsspråkens utveckling och revitalisering:

Finlandsinstitutet stödjer tanken på ett sverigefinskt språkcentrum. För att markera den svenska statens engagemang i minoritetspolitiken bör detta uppdrag ges till en statlig myndighet, i det här fallet Institutet för språk och folkminne. Det är dock avgörande att rollfördelningen mellan Isof och andra aktörer blir tydlig och medverkar till att stärka minoriteternas egna institutioner. Uppdraget att främja kulturutbudet bör alltså gå till institutioner som är väl förankrade hos minoritets själv, såsom till exempel Finlandsinstitutet och Uusi teatteri.

Frågan om lokala och regionala språkcentrum måste dock övervägas noga. Förutsättningen måste vara att berörda kommuner och regioner engagerar sig själva, inte bara administrativt, utan också ekonomiskt. De får inte bli ett sätt för kommunerna att vältra över en del av sitt ansvar och kostnaderna på staten.

Institutet vill också varna för en "projektifiering" av minoritetspolitiken. Som nämnts ovan gäller det att trygga den långsiktighet som en språkrevitalisering förutsätter. Då måste centrala aktörer också ges förutsättningar att arbeta långsiktigt och inom givna ramar kunna göra sina egna prioriteringar.

Kapitel 3 En obruten utbildningskedja

För att trygga de nationella minoritetsspråkens överlevnad är en obruten utbildningskedja nödvändig, annars kommer inte modersmåls lärare och annan personal att kunna rekryteras i tillräcklig utsträckning. För att språkundervisningen ska vara motiverande och inspirerande krävs också ett rikt utbud av barn- och ungdomskultur. Här är det viktigt att denna kultur förmedlas av institutioner som har kännedom om såväl utbudet som om vad målgruppen kan och vill tillgodogöra sig.

Finlandsinstitutet har tidigare lämnat synpunkter på reformerna inom utbildningsområdet.

Kapitel 4 Språken i det livslånga lärandet

Finlandsinstitutet erbjuder idag kommunerna framför allt inom det finska förvaltningsområdet skraddarsydda fortbildningskurser framför allt för personal inom förskola och äldreomsorg. Denna utbildning genomförs ofta på plats i kommunerna. Institutet svarar för planering och genomförande av kurserna, som sedan debiteras kommunerna. Denna verksamhet har varit mycket uppskattat och det är en verksamhet som institutet gärna fortsätter med. Förutom att det gynnat institutets ekonomi

har det också stärkt vårt nätverk i förvaltningsområdeskommunerna. Under 2019 och 2020 genomförde institutet tillsammans med Gävle kommun, och med stöd av Nordplus, ett omfattande projekt för att höja den språkliga och kulturella kompetensen bland finskspråkig personal inom den kommunala äldreomsorgen.

Vi är öppna för en dialog om att utvidga denna verksamhet till att också omfatta språkkurser inom yrkesutbildningen.

Kapitel 5 Kultur bär språk och språk bär kultur

Institutets nuvarande verksamhet: Kulturen är själva kärnan i minoritetspolitiken. Finlandsinstitutet har idag omfattande verksamhet i framför allt de kommuner som hör till det finska förvaltningsområdet. Vi visar finska filmer på ett sextiotal orter, framför allt inom förvaltningsområdet. Antalet visningar uppgick under 2019 till ca 300. Infrastrukturen för denna verksamhet finansieras med särskilda anslag från den svenska och finska staten, medan de lokala arrangörerna betalar för upphovsrättskostnaderna. Publikciffran för 2019 uppgick till ca 9 000. På grund av pandemin sjönk den under 2020 till ca 60 % av nivån för 2019.

Med stöd av Statens kulturråd har vi årligen arrangerat sex-åtta turnéer med finska författare. Vi koordinerar dessa turnéer, medan de lokala arrangörerna, ofta bibliotek, betalar författaravodena. Grundtanken är att ett besök av en finsk författare inte ska kosta mera än ett besök av en svensk författare. Filmvisningarna och författarturnéerna är idag väl etablerade och utgör viktiga språkliga och kulturella impulser för den finskspråkiga minoriteten.

Tillsammans med övriga sverigefinska aktörer har vi i flera år arrangerat "A finntastic festival", med utställningar, musik, standup, teater och barnaktiviteter. Festivalerna hör genomfört i Stockholm, Göteborg och Luleå. Festivalen 2021 genomförs digitalt, den 22 april.

Institutet arrangerar också årligen 6 gästspel av finskspråkig teater, varav 4 är barnföreställningar. Flera av dessa föreställningar har på senare år förmedlats vidare till andra orter, framför allt i Mälardalen. Institutet arrangerar också konserter med finsk musik. Även dessa förmedlas vidare till andra orter.

Finlandsinstitutets bibliotek är det enda finskspråkiga specialbiblioteket i Sverige, med sina ca 20 000 tryckta medier. Biblioteket, som i huvudsak har svensk finansiering, har öppet fyra dagar i veckan. Via region Stockholms transportkedja kan böcker och tidskrifter beställas till samtliga folkbibliotek i regionen. Biblioteket har numera också ett brett utbud av elektroniska medier.

Bibliotekets bokråd sammanställer ett par gånger per år listor över nyutkommen finskspråkig litteratur som distribueras till biblioteken. Dessa listor används flitigt som stöd vid inköp av finskspråkig litteratur, i synnerhet på de bibliotek som saknar personal som kan språket.

Regeringen beslöt i december 2020 att inrätta nationella resursbibliotek för de nationella minoriteterna och gav Kungliga biblioteket i uppdrag att samordna reformen. Uppdraget är treårigt och samordningsprocessen pågår. För att markera långsiktigheten i minoritetspolitiken är det nödvändigt att reformen permanentas.

ISOF:s förslag:

Bokstartspaketet är för många barnfamiljer en viktig inkörsport till barnlitteratur på de nationella minoritetsspråken. Lika viktigt är dock att skapa ett långsiktigt stöd för utgivning av litteratur på minoritetsspråken. För att en egen och rik minoritetskultur ska kunna uppstå, måste minoriteterna stimuleras att skapa sina egna berättelser, i skrift, på film eller på scen eller i form av musik. Det offentliga bör därför stödja till exempel skrivarkurser. Ett av huvudproblemen när det gäller utgivning av finskspråkig litteratur i Sverige är dock bristen på professionella förlagsredaktörer, som kan bidra till att höja den litterära nivån. Å andra sidan har finska författare den fördelen att de mest framträdande av dem ges ut av förlagen i Finland. För att åstadkomma en specifik sverigefinsk litteratur behöver dock förlagsledet i Sverige stärkas.

Minoriteternas skapande inom scenkonst, musik och bildkonst behöver också stärkas. Detta bör ske i med hjälp av ett livligt utbyte mellan Sverige och Finland. Utan detta utbyte riskerar språket att utarmas och därmed också förlora sin dragningskraft.

Film är sannolikt det mest effektiva sätt att sprida kultur på de nationella minoritetsspråken. Film, producerad med offentliga stöd i Finland, är alltid textad till svenska och en filmvisning kan därför också fungera som en lustfylld språklektion för personer med svaga språkkunskaper. Finlandsinstitutet stödjer självfallet tanken på att vi skulle få ett permanent uppdrag att sprida finskspråkig film i Sverige, utifrån de positiva erfarenheterna vid redan tillägnat oss. Detta gäller också spridning av finskspråkig film som produceras i Sverige. Ett permanent uppdrag skulle möjliggöra en långsiktig och strategisk filmpedagogisk verksamhet som har en stor potential i att stötta språkutveckling och identitetsbyggande bland yngre sverigefinländare. Den föreslagna nivån för detta stöd på 1,5 miljoner/år är rimlig för detta uppdrag.

Kapitel 6 De nationella minoritetsspråken i det digitala samhället

Finlandsinstitutet har, precis som alla andra kulturinstitutioner, i snabb takt digitaliserat en stor del av sitt programutbud som en följd av pandemin. Numera tillgängliggör vi våra seminarier, författarträffar, konserter och en del scenkonst digitalt. Vi genomför digitala visningar av våra konstutställningar och en stor del av språkkurserna, riktade till kommunsektorn, genomförs nu digitalt. På detta sätt blir minoritetskulturen tillgänglig över hela landet, oavsett bostadsort. Detta en fantastisk möjlighet, som öppnar oanade perspektiv.

Finlandsinstitutet är intresserat av att medverka i processen att bygga upp digitalt språkcentrum för den finskspråkiga minoriteten. Institutets verksamhet har den bredd och institutet den förankring som fordras för detta arbete.

Om kulturutbudet görs mera nationellt, behöver också finansieringen vara mera nationell. Detta är givetvis en fråga som gäller hela kulturlivet, men inte minst en minoritet som är geografiskt utspridd. Denna fråga bör beaktas i det fortsatta arbetet med handlingsprogrammet för de nationella minoritetsspråken.

Stockholm 2021-03-17

Anders Eriksson
Direktör
Finlandsinstitutet